

A REVÍZIÓ NEMZETKÖZI JOGI ALAPJAI

ÍRTA

BÚZA LÁSZLÓ

EGYETEMI TANÁR

BUDAPEST, 1933
POLITZER ZSIGMOND ÉS FIA KIADÁSA
IV., KECSKEMÉTI UCCA 4

ELŐSZÓ.

E füzet azt az előadást tartalmazza, melyet a Magyar Jogászegylet által a trianoni békeszerződés revíziója tárgyában 1933 március 2-4-én tartott ankét bevezetőjeként tartottam. Ez az ankét, mint azt a meghívó is hangsúlyozta, a revízió kérdését kizárólag nemzetközi jogi szempontból volt hivatva megvilágítani.

Sietek fejtegetéseimet közzétenni, hogy ez által lehetőséget adjak a hozzászólásra és bírálatra. Igen kívánatos volna ugyanis, hogy a revízió jogi kérdéseit illetőleg egységes felfogás alakuljon ki. Ez segítségére lenne azoknak, kikre a revízió megoldása tartozik.

A revízió jogi kérdéseiben való felelősségteljes állásfoglalás természetesen csak olyan lehet, mely a nemzetközi jog szempontjából kiállja a kritikát. Ha olyan érvekre hivatkozunk, melyeket könnyű volna megcáfolni, vagy amelyek éppen tévesek lennének, inkább ártanánk, mint használnánk a revízió ügyének.

Előadásomban alapos megfontolás után arra az álláspontra helyezkedtem, hogy, ha a trianoni szerződést, mint egészet, nem lehet is a nemzetközi jog szempontjából érvénytelennek vagy hatálytalannak nyilvánítani, vannak jogi okok, melyek annak ránk nézve legsúlyosabb rendelkezéseit (jóvátétel, katonai és területi rendelkezések) érvénytelenné teszik, illetőleg hatályuktól megfosztják. Igyekeztem kifejtteni mindazt, amit a nemzetközi jog a trianoni szerződés jogi érvényessége ellen

nyújt s meggyőződésem, hogy az eredmény, melyre jutottam, kielégítő. Ha az említett három kérdésre vonatkozó rendelkezések revízióját sikerül biztosítani, a célt elértük. De természetesen örömmel fogadok minden megjegyzést, mely az általam elfoglalt álláspontot jobbal tudja helyettesíteni. Ha fejtegetéseimmel csak ezt a jobb megoldást készítettem is elő, munkám nem volt hiába való.

Szeged, 1933 március 20.

Búza László.

A revízió nemzetközi jogi alapjai.

I.

A nemzetközi szerződés, közelebbről a trianoni szerződés revíziója két, jogi természetét tekintve egymástól lényegesen különböző fogalmat jelent. Jelenti egyrészt a szerződésben foglalt rendelkezések helyett új szabályok felállítását, melyek által az eredeti rendelkezések hatályukat veszítik s jelenti másrészt azt, hogy a szerződés mint jogilag semmis vagy megkérdőjelezhető érvénytelenítetik, illetőleg az eredetileg érvényes szerződés utólag valamely jogi oknál fogva hatálytalanítatik.

Az előbbi a szerződés *megváltoztatását*, az utóbbi annak *hatálytalanítását* jelenti. Az előbbi *új jogalkotás*, az utóbbi a *jogszabály hatálytalanságának megállapítása*.

KUNZ nemrég megjelent munkájában (KUNZ: Die Revision der Pariser Friedensverträge. Wien, 1932.) az előbbit szűkebb, az utóbbit tágabb értelemben vett revízióknak nevezi. Szerintem itt tágabb és szűkebb értelemről nem lehet szó, mert a két fogalom egymást kölcsönösen kizárja. Ha a rendelkezés hatálytalan, akkor nem kell megváltoztatni.

A revízió mind a két értelemben jogszerű, legális eljárást jelent, „A békés revízió” fogalma, amennyiben a „békés” szó itt a revízió jogszerűségét akarja jelenteni, nézetem szerint pacionizmus, a revízió fogalmilag kizár minden nem jogszerű módon történt változtatást. Ennek következtében a revizionizmus és az antirevizionizmus a jog szemüvegén át nézve nem azok a kiegyenlíthetetlen fogalmak, aminőknek a politikában látszanak. Az antirevizionizmus jogi alaptételét: „pacta sunt servanda” a revizionizmus a legteljesebb mértékben elfogadja. A szerződés jogszerű megváltoztatása nem áll e követelménnyel ellentétben, viszont, ha a szerződés eredetileg érvénytelen

vagy utólag hatályát veszítette, nincs pactum, mely megtartandó volna.

A revízió két különböző fogalmánál különbözik a kitűzhető és elérhető cél is. Ha revízió alatt a békeszerződésben foglalt rendelkezések megváltoztatását értjük, az elé bárminő cél kitűzhető, ha ellenben a rendelkezések eredeti érvénytelenségét, illetőleg hatályuknak utólagos megszűnését értjük alatta, akkor a revízió pontosan csak azoknak a rendelkezéseknek hatálytalanítását érheti el, melyekre vonatkozólag az azt előidéző jogi okok fennforognak. Az előbbinél tehát az elérhető cél tágabb, az utóbbinál viszont a szorosan körülhatárolt célok elérésére jogigény van.

A magyar revíziós mozgalom a maga „Igazságot Magyarországnak” jelszavával a revízió előbbi fogalmát veszi alapul, nem jogigényt támaszt a békeszerződések revíziójára, de éppen ezért korlátlan a mozgalom elé tűzött célok megvalósításában is.

Az én feladatomban az, hogy a revízió második fogalmával foglalkozzam s kifejtsem, mik azok a jogi okok, melyek alapján a békeszerződések, illetőleg annak egyes rendelkezései megtámadhatók, vagy semmisek s mik azok, melyek alapján az eredetileg érvényes rendelkezések utólag hatályukat veszítették.

Mielőtt azonban ennek tárgyalására rátérnék, meg kell állapítanom, hogy a békeszerződések hatálybalépésük óta nagyon sok változáson mentek át s így „a békeszerződések érintetlenségének” sokat hangoztatott elve olyan politikai jelszó, mely jogilag nemcsak tarthatatlan, mert hiszen bizonyos jogszabályok örökérvényének követelményét jelentené, hanem túlhaladott álláspont is, mert hiszen a békeszerződés részben máris revideáltak.

A békeszerződés nem minden rendelkezése volt magának a békekonferenciának intenciója szerint sem állandó jellegű szabály. Vannak a békeszerződésben *provizórikus* jellegű normák, melyeket később hozandó végleges szabályok voltak hivatva felváltani, ilyenek pl. a Dunára vonatkozó egyes rendelkezések, melyek a Tr. Sz. 287. cikke értelmében csak a végleges szabályzat megalkotásáig maradtak hatályban. Vannak *időleges szabályok*, melyek bizonyos idő múlva hatályukat veszítették,

pl. a légi közlekedésre vonatkozó szabályok s azok, melyek a Tr. Sz. 204. és 206. §§-ban bizonyos vámdíjtételekre vonatkoznak s melyeknek hatályát 3, illetőleg 6 évre limitálták. Vannak *revideálható* normák, melyek revízióját, illetőleg revíziójának lehetőségét maga a békeszerződés kifejezetten elismeri és szabályozza. Ilyenek pl. a kisebbségek védelmére vonatkozó rendelkezések s ilyen maga a Nemzetek Szövetségéről szóló egész Egyezségokmány is. Az Egyezségokmány 19. cikkét, mely nem a békeszerződésben foglalt egyes meghatározott rendelkezések revízióját célozza, hanem a békeszerződéseken túlmenő általános hatályú, nem sorolom ide. Végül vannak rendelkezések, melyek a nélkül, hogy a békeszerződésben kifejezetten revideálhatóknak jelentettek volna ki, a *végrehajtás során tényleg módosítottak*. Ezek közül, mint legfontosabbra a jóvátételre vonatkozó rendelkezésekre mutatok rá.

Egészen alaptalan ennek következtében az az álláspont, hogy a békeszerződések nem revideálhatók. A provizórikus, az időhöz kötött, s a szerződés által kifejezetten revideálhatóknak kijelentett rendelkezések módosítása ugyan szorosán véve még nem jelenti a szerződés megváltoztatását, mert hiszen ez esetekben épen a szerződés bizonyos rendelkezései nyertek alkalmazást, de azok a változtatások, melyeken bizonyos szabályok a végrehajtás során a szerződés minden ezirányú előzetes rendelkezése nélkül végbe mentek, kétséget kizárólag a szerződés revízióját képezik.

A békeszerződések érinthetlenségének elve tehát legfeljebb azt jelenthetné, hogy a békeszerződések *bizonyos* rendelkezései nem változtathatók meg. Viszont ha így áll a dolog, egészen kétségtelen, hogy ez a tétel minden jogi alapot nélkülöz, mert sem a békeszerződésekben, sem a tételes nemzetközi jogban nincsenek olyan szabályok, melyek alapján a revideálható és a nem revideálható normákat el lehetne egymástól választani.

A mi speciálisan a területi rendelkezéseket illeti, esetleg történhetnék hivatkozás arra, hogy a már revideált normák a végrehajtás során módosítottak, a területi rendelkezések pedig már végrehajtottak s így nem revideálhatók — RADOIKOVICH pl. erre hivatkozik annak a tételének bizonyításául, hogy az Egyezségokmány 19. cikke a területi rendelkezésekre nem al-

kalmazható (RADOIKOVICH: La révision des traités et le Pacte de la S. d. N. Paris, 1930. 238. és k. 1. V. ö. A Nemzetek Szövetségének szerepe az alkalmazhatatlanokká vált nemzetközi jogszabályok revíziójánál s a rebus sic stantibus klauzula c. munkám 45. és k. 1.) — annak a tételnek azonban, hogy a már végrehajtott normák nem revideálhatók a jogban semmi alapja sincs, a tényekkel pedig nyilvánvaló ellentétben áll.

Vannak-e olyan jogi okok, melyek alapján a békeszerződés semmis vagy megtámadható s vannak-e olyan okok, melyek alapján az érvényesen létrejött békeszerződés utólag hatálytalanítható? Az előbbi kérdés a nemzetközi szerződések érvényes megkötésének, az utóbbi a nemzetközi szerződések megszűnésének problémái körébe tartozik.

A kérdést semmi esetre sem lehet megoldani úgy, hogy egyszerűen a magánjogi szerződésekre vonatkozó jogszabályokat alkalmazzuk a nemzetközi szerződésekre. A nemzetközi és a magánjogi szerződés lényegesen különböző jogi fogalmak s a legnagyobb óvatosságra van szükség, ha a magánjog megfelelő szabályait analógia útján a nemzetközi szerződésekre alkalmazni akarjuk.

Igaz ugyan, hogy a nemzetközi szerződés is az érdekelt felek közti akarat-megegyezés s épen úgy, mint a magánjogi szerződés a felek egymás közötti viszonyában teremt jogot, de e jogszabályok helyzete egészen más a nemzetközi, mint a magánjogi szabályok rendszerében.

A magánjogi szerződés által való jogalkotás terjedelmét és hatályát tekintve erősen korlátolt, csak a többi jogforrások által megvont keretek közt mozoghat s az azokkal való összeütközés esetén semmis vagy megtámadható. Hatálya tehát a többi jogforrásokhoz való viszonyában alárendelt jelentőségű. Ezzel szemben a nemzetközi jogban a szerződés a szokásjoggal együtt a legerősebb jogforrás, mely mellett az általános jogelveknek csak subsidiarius jelentősége van, a nemzetközi bíróságok ítéletei s a legkiválóbb publicisták véleménye pedig nem is jogalkotó forrás, csak a nemzetközi jog megismerési forrása.

Az államok, melyek a nemzetközi szerződést kötik, a nemzetközi jog egyedüli jogalkotó tényezői, míg a magánjogi

szerződést kötő felek jogalkotó hatalma az államon belüli jogalkotás gépezetében a legkisebb kerék.

A nemzetközi szerződés hatálya, épen úgy, mint a magánjogi szerződéseké csak a felek egymásközi viszonyában érvényesül, mert a szuverenitás elve folytán, mely a ma érvényes nemzetközi alkotmány egyik alaptétele, minden nemzetközi jogszabály csak azt az államot kötelezi, mely azt magára nézve kötelezőnek elfogadta. De nagy különbség az, hogy míg a magánjogban a szerződő felek — a harmadik javára kötött szerződés esetétől eltekintve — csak saját ügyeikben rendelkezhetnek s a harmadik javára kötött szerződésben sem alkothatnak e harmadikat kötelező jogszabályt, addig a kollektív nemzetközi szerződésekénél olyan államok is jelentkezhetnek szerződő felek gyanánt, melyeket a szerződés által alkotott normák, vagy legalább is azoknak egy része közvetlenül egyáltalában ríem érint.

A szerződés csak egy jogalkotási forma s az e formában megjelenő jognak igen különböző szerepe és jelentősége lehet. Gondoljunk pl. egy régebbi magyar közjogi teória államalkotó szerződéseire, melyek jogi természetüket tekintve állami törvények vagy gondoljunk általában a rendi állam életében szerepelt megegyezésekre a fejedelem és rendek közt, melyek szintén az államon belüli jogalkotás legmagasabb rendű megnyilvánulásai voltak.

A szerződés a nemzetközi jogban is az írott jogalkotás legmagasabb rendű formája s mint ilyen az államon belüli jog területén nem a magánjogi szerződéssel, hanem a törvénnyel analog.

A nemzetközi életben mind jobban kidomborodik a nemzetközi szerződéseknek ez a törvényéhez hasonló szerepe és jogi természeté. Az államok közti összeműködés elmélyülésével ugyanis mindinkább kifejezésre jut a nemzetközi jogi szabályozásban is az az elv, hogy bizonyos ügyek megszűnnek az általuk közvetlenül érintett államok magánügyei lenni, nemzetközi közügyekké válnak, melyeknek jogi szabályozása, esetleg konkrét elintézése is az államok bizonyos értelemben vett összességének pl. a nemzetközi jogközösségnek vagy a Nemzetek Szövetségének feladata. Ezekre vonatkozólag evidens, hogy a jogszabályt tartalmazó szerződés megalkotása nem a magán-

jogival analog szerződéskötés, hanem — hogy úgy mondjam — nemzetközi törvényalkotás.

Ismeretes a Nemzetek Szövetségéről szóló Egyezségokmány ama rendelkezése, hogy „minden háború vagy háborúval való fenyegetés, akár közvetlenül érinti a Szövetség valamelyik tagját, akár nem, a Szövetséget a maga egészében érdeklő ügy” (11. cikk). Ez által a háborúra vonatkozó jogalkotás s ennek szabályai szerint a konkrét háborúra és háborús veszélyre vonatkozó intézkedés is a Nemzetek Szövetségének közügyeként deklaráltatott s megszűnt a közvetlenül érdekelt államoknak olyan privátügye lenni, melyre nézve ők a magánjogi szerződő feleket megillető szerződéskötési szabadsággal rendelkeznének. Az idevonatkozó jogi normák megalkotásánál az államok nem mint közvetlenül érdekelt szerződőfelek szerepelnek, hanem úgy, mint a nemzetközi jogalkotásban való közreműködéssel felruházott tényezők.

Természetesen nem minden ügy, mely az államok egymás közötti érintkezésében felmerül, ilyen értelemben vett nemzetközi közügy. Vannak nagy számmal ügyek, melyek ma is az érdekelt államok kizárólagos egymás közti ügyei, sőt az ügyek túlnyomó többsége ebbe a kategóriába tartozik. A jogalkotó szerződések természetesen ezen a területen is a jogalkotás legmagasabb rendű forrásai, tehát szintén az államon belüli törvény analógiáját képezik, csakhogy itt, mivel a jogi norma a közvetlenül érdekelt két féltől ered, a magánjogi szerződéssel szemben fennálló különbség nem jut olyan éles kifejezésre.

Ez a különbség azoknál a kollektív szerződéseknél domborodik ki leginkább, melyek a közvetlenül érdekelt államok bizonyos nagyobb összességének jogalkotásai. A trianoni szerződés a kollektív szerződéseknek ebbe a kategóriájába tartozik. A nemzetközi jogi normák egy nagyobb komplexumát tartalmazza, melyeknek megalkotásánál nemcsak a közvetlenül érdekelt felek, hanem az összes szignatárius államok jogalkotók. Ebből következik az is, hogy a trianoni szerződés megváltoztatása sem a közvetlenül érdekelt államok kizárólagos ügye, hanem az államok nagyobb csoportját érintő nemzetközi jogalkotási feladat. Természetes, hogy egyetlen rendelkezése sem változtatható meg a közvetlenül érdekelt állam hozzájárulása nélkül, de a megváltoztatásra irányuló akciót más szignatárius

állam is kezdeményezheti s annak a többiek is jogosultak aktív részesei lenni.

Nagyon érdekes a helyzet éppen a trianoni szerződés által megvont magyar állami határok tekintetében. E határokat a békeszerződés II. része állapítja meg s e rendelkezések a békeszerződés egészével együtt léptek hatályba. A hatályba lépésre nézve az utolsó (364.) cikk intézkedik, amely kimondja, hogy „az első jegyzőkönyvet a megerősítő okiratok letételéről fel kell venni, mielőtt a szerződést egyrésztől Magyarország, másrésztől a Szövetséges és Társult Főhatalmak közül három megerősítette. Ez első jegyzőkönyv keltének időpontjában a szerződés életbelép azok között a Magas Szerződő Felek között, melyek azt ekként megerősítették”. Ennek megfelelően a trianoni szerződésnek a magyar határookra vonatkozó rendelkezései jogilag nem léphettek hatályba Magyarországnak s azoknak a közvetlenül érintett szomszéd államoknak megerősítése által, melyekkel ez új határok közösek — dacára, hogy az érintett felek közt a megegyezés ezzel létrejött — hanem csak akkor lettek érvényesek, amikor azokat három közvetlenül nem érintett főhatalom is megerősítette, világos bizonyítéka gyanánt annak, hogy itt olyan nemzetközi jogalkotással állunk szemben, melynek jogi természete lényegesen különbözik a magánjogi szerződő felek egymás közti jogalkotásától.

Még érdekesebb az eset az Ausztriával való közös határ tekintetében. E határt a trianoni és a st.-germaini szerződések együttesen állapítják meg, még pedig egymástól függetlenül. A két egymástól független rendelkezés nem is egyszerre lépett hatályba. A st.-germaini szerződés 1920 július 16-án, a trianoni szerződés pedig csak több, mint egy évvel később 1921 július 26-án. Kétségtelen, hogy a két külön szerződésben foglalt rendelkezések egymást szükségképen feltételezik és kiegészítik, mert a magyar-osztrák határt nem lehet csak Ausztriára vagy csak Magyarországra nézve megállapítani. Itt a parallel nemzetközi jogalkotásnak egészen speciális esetével állunk szemben, mely forma megelőzően csak nemzetközi jogszabályoknak parallel törvények alkotása útján való statuálásánál fordult elő. Ez az eset a legvilágosabban mutatja, hogy a nemzetközi szerződések a nemzetközi jogalkotásnak olyan forrásai, melyek a magánjogi szerződő felek szükségképen egymással

szemben tett kongruens akaratkijelentésein alapuló jogalkotásától igen lényegesen különböznek.

Az a kérdés tehát, hogy a trianoni szerződés jogilag mennyiben érvényes és az a másik kérdés, hogy jogilag elveszítette-e s ha igen, mennyiben a hatályát, semmiképen sem a magánjogi szerződésekre vonatkozó megfelelő normák alapulvételével döntetendő el, mint azt a nemzetközi jog tudománya általában teszi, hanem megoldásánál csak a törvény érvényességére és hatálytalanítására vonatkozó közjogi normák szolgáltathatnak analógiát.

II.

Lehet-e *érvénytelennek* minősíteni a trianoni szerződést a maga egészében s ha igen, minő jogi alapon?

a) Az kétségtelen, hogy a *kényszer* a nemzetközi szerződések nem teszi jogilag érvénytelenekké, ennek következtében a trianoni szerződés érvényességét sem lehet kétségbe vonni azon az alapon, hogy kikényszerített. A nemzetközi jogi elmélet és a gyakorlat tökéletesen egyezik abban, hogy csak a szerződéskötésnél közreműködő állami szervek ellen alkalmazott kényszer teszi a nemzetközi szerződést érvénytelenné, ilyen kényszer pedig a trianoni szerződés létrejövetelénél nem alkalmaztatott.

KUNZ legújabbán (i. m. 237. és k. 1.) különbséget tesz a jogos és jogtalan kényszer között. Ilyen különbséget tenni nézetem szerint csak a kényszernél alkalmazott *eszközök* jogos és jogtalan volta alapján lehet, s nem állítható, hogy a trianoni szerződés megkötésénél a tételes nemzetközi joggal ellenkező kényszer-eszközök alkalmaztattak volna. Ma a helyzet más. Ha Magyarország ma katonai erővel kényszerítenék egy szerződés megkötésére, az ily módon kikényszerített szerződés az illegitim kényszer címén érvénytelen lenne, nemcsak azokra a nemzetközi jogszabályokra tekintettel, melyek a háborút tiltják, illetőleg csak bizonyos feltételek mellett engedik meg, hanem ezektől függetlenül a Magyarország katonai leszerelésére vonatkozó rendelkezések miatt is. A kényszer alkalmazásának a nemzetközi jogban ugyanis előfeltétele, hogy a kényszer kényszerrel való visszautasításának jogi lehetősége biztosíthatóság. A világháború előtti nemzetközi jog sem az egyoldalú kikény-

szerítést engedte meg, hanem a *kérdés kölcsönösen alkalmazott erőhatalom útján való eldöntését*. Ott, ahol a vim vi repellere licet elve nem érvényesülhet, maga a vis sem tekinthető jogilag megengedettnek.

b) Főleg a német irodalomban elterjedt az a felfogás, hogy a *háborús vétkességnek* a békeszerződésekben felállított tétele, amennyiben e tétel téves volta bizonyítást nyer, szükségképpen a békeszerződések érvénytelenségét vonja maga után. Ez a tétel minden esetre nagy jelentőségű kérdésünk megoldásánál, de nézetem szerint nem olyan értelemben, hogy annak téves volta az *egész szerződés* érvénytelenségét eredményezné. Hogy e tétel a jóvátételre vonatkozó rendelkezések jogi alapja, kétségtelen, de magam részéről nem tudom elfogadni azt az álláspontot, hogy az egész békeszerződésnek s főleg a katonai és területi rendelkezéseknek is jogi bázisa volna. Hogy általában a békeszerződések kemény rendelkezéseit egyes vezető államférfiak igyekeztek a központi hatalmak háborús vétkességével indokolni, az kétségtelen, de ezek a nyilatkozatok, melyekre a maga ellenkező álláspontjának indokolásául KUNZ is hivatkozik (i. m. 180. lap), nem bizonyítják a szerződés kifejezett és világos rendelkezéseivel szemben azt, hogy a háborús vétkesség jogilag nem csak a jóvátételnek, hanem a szerződés egyéb rendelkezéseinek is alapja volna.

c) Ugyancsak a német irodalom foglalkozik igen behatóan egy további érvénytelenségi okkal: *a fegyverszüneti szerződésben foglalt rendelkezések be nem tartásával*. E szerint a felfogás szerint a fegyverszüneti szerződés a békeszerződéssel szemben a pactum de contrahendo jogi természetével bír; annak alapján a felek az előzetes szerződés rendelkezéseinek megfelelő békeszerződés megkötésére voltak kötelezve s e köteletség benemtartása a szerződés érvénytelenségét vonja maga után. A trianoni szerződés szempontjából a kérdésnek kisebb a jelentősége. Míg Németországgal szemben az entente-államok kifejezetten kötelezettséget vállaltak arra, hogy az u. n. Wilson-féle elvek alapján fognak békeszerződést kötni, Magyarországgal szemben ilyen kötelezettséget kifejezetten nem vállaltak. A német békedelegáció annak idején nagyon nyomatékosan hivatkozott is az előzetes szerződésre s arra, hogy e szerződés alapján a végleges békefeltételek az ott leszögeezett

Wilson-féle elvek alapján állapítandók meg. Ezt maga a békekonferencia sem tagadta, sőt a békefeltételeknek a Wilson-féle elvekkel való megegyezését igyekezett bizonyítani.

A kérdés most már az, hogy, ha a békeszerződés a pactum de conrahendoval tényleg ellentétben áll, ez a körülmény mennyiben teszi a békeszerződést érvénytelenné. A magánjog szerint az előzetes szerződés alapján a végleges szerződés megkötése, illetőleg kártérítés követelhető, annak azonban természetesen nincs akadálya, hogy a felek közös megegyezés alapján az előzetes szerződéssel ellenkező végleges szerződést kössenek.

A nemzetközi jogban is úgy áll a dolog, hogy, ha a véglegesen megkötött szerződés egy későbbi szerződéssel hatályon kívül helyezhető, nem lehet semmi akadálya annak sem, hogy az előzetes szerződéssel ellenkező nemzetközi szerződés érvényes legyen. KUNZnak igaza van (i. m. 2401.), legfeljebb az a kérdés merülhet fel, hogy a kényszer, mely az előzetes szerződéssel ellenkező végleges szerződés megkötésénél alkalmaztatott, nem jogellenes kényszer volt-e s az, mint ilyen nem tette-e a végleges szerződést érvénytelenné? Fentebb már érintettem a jogellenes kényszer fogalmát s arra az eredményre jutottam, hogy csak az alkalmazott eszközök tehetik a kényszert jogellenessé. Itt pedig ez az eset nem forog fenn. Mint minden nemzetközi szerződés, úgy a nemzetközi jogi pactum de conahendo is hatályon kívül helyezhető kényszer alkalmazásával.

Ha az előzetes ígéretektől és megállapodásoktól való eltérésnek a békeszerződésre való hatását akarjuk megállapítani, ismét nem a magánjogi szerződések tanában, hanem az állami törvényalkotás körében kell analógiát keresni. A helyzet körülbelül az, mintha a törvénynek a bizottsági tárgyalások során compromissummal megállapított szövegén a parlamenti többség a plenáris tárgyalás során — a nélkül, hogy az ellenzéknek módjában volna ez ellen megfelelő eszközökkel küzdeni — meglepetésszerűen olyan változtatásokat eszközöl, melyek a bizottsági szöveget teljesen átalakítják. A következmény is körülbelül ugyanaz: a törvény jogérvényességét nem lehet kétségbevonni, de bizonyos, hogy súlyos születési hibában szenved s ha e hiba nem jogi fogyatékoság is, ez a körülmény

életképességét s hatályban maradását minden esetre befolyásolni fogja.

d) Egy momentum van, mely miatt nézetem szerint az egész békeszerződés eredeti érvénytelensége vitatható lenne: *a szerződő felek közti tárgyalások hiánya*. Ismeretes, hogy a nemzetközi szerződések kötésének, a gyakorlatban kifejlődtek bizonyos következetesen és állandóan alkalmazott szabályai s ilyen szabály, hogy a szerződés megkötését a felek közti tárgyalások előzik meg. Kérdés csak az, lehet-e ezeket a gyakorlatban következetesen és állandóan alkalmazott elveket nemzetközi szokásjogi szabályoknak minősíteni, mert ha igen, a békeszerződések ez eljárás szabályok figyelmen kívül hagyásával jöttek létre s e miatt jogi érvényességük szempontjából azokkal a törvényekkel esnek egyenlő elbírálás alá, melyeknek szöveget az országgyűlés valamelyik háza a házszabályok megsértésével fogadta el. A kérdés — mint említettem — vitatható, de nem merném állítani, hogy a békeszerződések e körülményre tekintettel tényleg érvénytelenek volnának. Kérdés, 1. lehet-e ez elveket *szokásjogi* szabályoknak minősíteni (Érdekes, hogy AUER a szerződések revíziójáról szóló tanulmányában, — Revision of treaties. Reprinted from the transactions of the Grotius Society. 4. lap — de lege ferenda javasolja ilyen szabályok utólagos felvételét a Nemzetek Szövetségéről szóló Egyezségokmányba), 2. ha vannak is ilyen szokásjogi szabályok, nem lehet-e azoktól a konkrét esetben a felek közös megegyezésével, illetőleg a felek egyikével szemben alkalmazott kényszer útján eltérni s végül 3. vitatható volna az is, hogy a házszabályok megsértése feltétlenül érvénytelenné teszi-e azt a törvényt, melynek szövegét az egyik ház ily módon fogadta el. Ez a körülmény tehát semmi esetre sem olyan biztos jogalap, melyre tekintettel a békeszerződés feltétlenül érvényteleníthető volna.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy nincs olyan jogi ok, mely a trianoni szerződést a maga egészében érvénytelenné tenné s hozzá kell tennem, nincs olyan jogi ok sem, mely azt összes rendelkezéseiben utólagosan hatálytalanítaná.

III.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy nincsenek olyan jogi okok sem, melyek a trianoni szerződés *egyres rendelkezéseit* érvénytelenekké, illetőleg hatálytalanokká teszik. A dolog különben is úgy áll, hogy a trianoni szerződés ma, hatálybalépése után közel 12 évvel, a maga egészében nem is volna érvényteleníthető, illetőleg hatálytalanítható. Ma, mikor a rendelkezések egy része a már foganatosított végrehajtás után hatályát veszítette, más rendelkezések módosítottak, általa statuált jogok már comsummaltattak, lehetetlen is volna az érvénytelenítés, illetőleg a hatálytalanítás összes konzekvenciáit keresztülvinni. Vannak azonban a békeszerződésnek olyan rendelkezései, melyek jogilag tarthatatlanok s melyeknek megváltoztatása e mellett a nemzet eminens érdeke s olyan követelmény is, melyről jövőjének és létének kockáztatása nélkül nem mondhat le. Ilyenek első sorban 1. *a haderő korlátozására*, 2. *a jóvátételre* s 3. *az állami határookra* vonatkozó rendelkezések.

a) Ami mindenekelőtt a *haderő korlátozására* vonatkozó szabályokat illeti, a békeszerződés idevonatkozó V. része nagyon világosan és határozottan állapítja meg, Magyarország avégből kötelezte magát a katonai, hadihajózási és léghajózási rendelkezések szigorú megtartására, hogy „az összes nemzetek fegyverkezésének általános korlátozása előkészíthető legyen”.

Az egyoldalú lefegyverzés annyira ellentétben áll az államok egyenjogúságának követelményével, mely a nemzetközi alkotmány egyik alapp princípiuma, hogy ilyen rendelkezés csak átmenetileg és csak bizonyos fontos érdek biztosítása céljából tehető. Ez az oka, hogy a békeszerződés az idevonatkozó rendelkezések legis ratioját szükségesnek látta szabatosan megállapítani. A központi hatalmak lefegyverzése bevallottan nem egyes államok biztonsága érdekében történt, hanem azért, hogy a fegyverkezések csökkentése, melyet az Egyezségokmány 8. cikke a béke fenntartása érdekében előír, előkészíthető legyen. Ez a korlátozás tehát meghatározott célból s meghatározott időre szóló rendelkezés. A cél, hogy az összes nemzetekre vonatkozólag a fegyverkezés általános korlátozásának előkészítése lehetővé tétessék s az idő ez általános korlátozás előkészítésének ideje.

Ebből következik, hogy az általános korlátozás keresztülvitele után a volt központi hatalmakkal szemben nem tartható többé fenn az egyenlőtlen elbánás elve. Az a tervezet, mely az 1932 február 2-án megnyílt Lefegyverzési Konferencia elé terjesztett s mely 53. cikkében a szerződő felek által e tárgyban megelőzően kötött szerződések fenntartását kívánja, nemcsak politikailag elfogadhatatlan, hanem a békeszerződésben kifejezett elgondolással is nyilvánvaló ellentétben áll.

Ismeretes, hogy a múlt év december 11-én az „öt hatalom” a lefegyverzésre vonatkozólag elvben elfogadta az egyenjogúság követelményét, mert Németország csak ez alatt a feltétel alatt volt hajlandó a Lefegyverzési Konferencia további munkájában részt venni. Ezzel igen jelentékeny lépés történt a békeszerződések revíziója felé.

\ Hangsúlyoznom kell, hogy itt a revíziónak arról az alakjáról van szó, mely a rendelkezéseknek a békeszerződésben foglalt szabályok szerinti módosulását jelenti. A jogszabályok, melyeknek meghatározott rendeltetésük van, betöltik szerepüket és hatályon kívül kerülnek. A fegyverkezések korlátozására vonatkozó általános egyezmény hatályba lépésével a békeszerződések megfelelő szabályai ipso jure hatályukat veszítik s csak az érdekelt államok kifejezett hozzájárulásával lennének, — mint ezt a tervezet kontemplálta — hatályban tarthatók, jogi hatályuk azonban ekkor sem a békeszerződésen, hanem az új egyezményen nyugodna.

Ez a helyzet, ha a fegyverkezés korlátozására vonatkozó egyezmény létre jön. De mi történik akkor, ha Konferenciának az általános egyezményt nem sikerülne megvalósítani. A volt központi hatalmak haderejének korlátozására vonatkozó rendelkezések ebben az esetben is hatályukat veszítik, mert elesik a ratio legis, mely e rendelkezések statuálásánál alapul szolgált,

E korlátozások kifejezetten azért történtek, hogy „az összes nemzetek fegyverkezésének általános korlátozása *előkészíthető* legyen”. Ha az előkészítés megtörtént s kiderült, hogy az általános korlátozás nem valósítható meg, megszűnt az ok, amiért e rendelkezések továbbra is hatályban volnának tartandók. Szabatosan meg lehet állapítani azt az időpontot is, mely-

ben a szerződésben jelzett *préparation* befejezést nyer. A Nemzetek Szövetségéről szóló Egyezségokmány 8. cikke szerint a Tanácsnak kell a csökkentés terveit minden egyes állam földrajzi fekvésének és különös körülményeinek figyelembe vételével elkészíteni a végből, hogy a különféle kormányok ezeket a terveket megvizsgálhassák és megfelelően intézkedhessenek. A leszerelés foganatosítása az egyes államok hatáskörébe tartozik, a Tanács az előkészítést végzi. A Tanácsnak ez a szerepe az a *préparation*, melyről a békeszerződésben szó van. A Tanács e *préparation* foganatosítására hívta össze a Lefegyverzési Konferenciát, e Konferencia befejezésével az előkészítés munkája tehát véget ér, vagy sikerrel, ha az általános egyezmény tervezete elfogadás végett az egyes államok elé terjesztetik vagy sikertelenül, mikor az egész terv meghiúsulnak lesz tekinthető.

A Lefegyverzési Konferencia berekesztésével a békeszerződések katonai rendelkezései mindenképen *ipso jure* hatályukat veszítik. Ha létre jön az új általános egyezmény azért, mert ennek szabályai fognak helyükbe lépni. Ha pedig nem jön létre, a *cessante ratione cessât ipsa lex* elve alapján, mert elesvén e rendelkezések indoka, maguk a rendelkezések is elvesztik hatályukat.

Le kell szögezmem, hogy meggyőződésem szerint az általános lefegyverzést s a volt központi hatalmak katonai leszerelését nem lehet szembenálló szerződő felek szolgáltatásának és ellenszolgáltatásának minősíteni. A békeszerződésből világosan kitűnik az is, hogy az előbbit nem lehet az utóbbira vonatkozó felbontó feltételként *sem* beállítani. *Így* meggyőződésem szerint itt is csak a nemzetközi szerződések jogi természetéről fentebb kifejtett felfogásom alapján lehet a kérdés helyes és megnyugtató megoldását megtalálni.

b) *A háborús vétkesség s ezzel kapcsolatban a jóvátétel* kérdését szabályozó rendelkezésekre nézve a helyzet a következő: A trianoni szerződés 161. cikke szerint „A Szövetséges és Társult Kormányok kijelentik és Magyarország elismeri, hogy Magyarország és szövetségesei, mint e veszteségek és károk okozói felelősök mindazokért a veszteségekért és károkért, amelyeket a Szövetséges és Társult Kormányok, valamint polgáraik az Ausztria-Magyarország és szövetségesei tá-

madása folytán rájuk kényszerített háború következményeképen elszenvedtek”.

Ez a cikk a magánjogi kártérítés jogi természetével bíró fizetési kötelezettséget ír elő, a háború megindításában való vétkességet állapítja meg és e vétkes magatartáshoz nem a büntetés, hanem a magánjogi kártérítés jogi természetével bíró következményeket csatol. A háborús vétkesség megállapításának nemcsak morális jelentősége van, hiszen e megállapításhoz jogkövetkezmények fűződnek; de másrésről — mint már említettem — a háborús vétkesség csak a jóvátétel jogi alapja s nem az egész békeszerződés olyan értelemben, hogy e tétel megdöntésével szükségképen az egész békeszerződés, tehát pl. az állami határokra vonatkozó rendelkezések is hatályukat veszítik.

A háborús vétkesség megállapítására vonatkozó rendelkezést KUNZ (i. m. 183. és k. 1.) *ítéletnek* nevezi, mely ítélettel, mint ilyennel szemben újrafelvételnek van helye. Nézetem szerint ítéletről beszélni nem szabatos. Egyrésről az a szerv, mely e rendelkezést tette, másrésről az az eljárás, mellyel e rendelkezés megállapított, kizárja az ítélet fogalmának alkalmazását. Kifejtett álláspontom szerint a békeszerződés a maga egészében a törvényhozással analog jogalkotási funkció eredménye, a szóbanforgó rendelkezésnél sem bírói funkcióval állunk szemben. Kétséggkívül kivételes a helyzet annyiban, hogy a jogalkotó itt nemcsak normákat statuál, hanem előbb egy *megállapítás tesz* s e megállapításhoz fűzi a maga rendelkezéseit. Ebből következik, hogy, ha a megállapítás téves, maguk a rendelkezések is szükségképen is revideálandók.

A VIII. rész 1. függelékében felsorolt károk közt vannak olyanok, melyeket kétséggkívül közvetlenül a központi hatalmak okoztak — hogy vétkesen-e vagy vétlenül, egyelőre figyelmen kívül hagyom —; de vannak olyanok is, — így a Szövetséges és Társult Hátainak kormányai részéről a mozgósítottak és a hadseregben szolgálók családtagjainak és a velük szemben tartásra jogosult egyéb személyeknek kiutalt segély —, melyeket a volt központi hatalmak tényei által közvetlenül okozott kárnak minősíteni nem lehet. Hogy a jóvátétel erre is kiterjed, világosan mutatja, hogy a kártérítés jogalapját nem a volt központi hatalmak egyikének vagy másikának a háború folyamán

elkövetett egyes jogellenes tényei képezik, hanem az az állítólagos tény, hogy támadásukkal a Szövetséges és Társult Hatalmakra a háborút rákényszerítették.

Kétségtelen, hogy a kártérítési kötelezettség a nemzetközi jogban is csak a vétkesség elve alapján statuálható, tehát csak akkor, ha a kárt az illető állam szándékos vagy gondatlan, de mindenesetre jogellenes magatartása idézte elő. A kérdés a nemzetközi jog idevonatkozó rendelkezéseinek revíziója szempontjából tehát az, hogy követtek-e el a volt központi hatalmak a háború megindításával kapcsolatban ilyen jogellenességet?

Hogy a háborút ki idézte fel, hogy ki volt a politikai értelemben vett támadó, az történeti kérdés, melyet a tudomány majd tisztázni fog. Én a kérdés jogi vizsgálatánál ezt egészen figyelmen kívül hagyom; minket az érdekel, hogy, ha a háborút a volt központi hatalmak idézték volna is fel, követtek-e ezzel a tételes nemzetközi jog szempontjából olyan jogtalanságot, melyért kártérítésre volnának kényszeríthetők? Mindenekelőtt le kell szögezmem, az a megállapítás, hogy a Szövetséges és Társult Kormányokra rákényszerítettett a háború, a békekonferencián képviselt egyes kormányokra vonatkozólag minden kétséget kizárólag s szembeszökően valótlan. Lehet-e a háború után alakult Lengyelországot és Csehszlovákiát illetőleg azt állítani, hogy rájuk háború kényszerítettett? S nem ugyanez-e a helyzet Olaszországgal és Romániával szemben is, melyek a volt központi hatalmak minden diplomáciai törekvése dacára később és önként léptek be a velünk szemben álló hadviselő államok közé?

Ez azonban csak a megnevezett államokra vonatkozó részletkérdés, melynek kérdésünk általános jogi megítélésénél nincs jelentősége. Ez utóbbi szempontból fontos az, hogy a világháború előtti nemzetközi jog értelmében az államoknak korlátlan jus belli-jük volt. Ez nem azt jelenti, hogy a háború mi-kénti viselését illetően nem voltak jogi kötelezettségeik, hanem azt, hogy a hadüzenet formális feltétele mellett, minden állam jogosítva volt akkor és az ellen az állam ellen indítani háborút, amikor és amely ellen indítani akart. A háborús támadás tehát, még ha ezt tényleg a volt központi hatalmak idézték volna is fel, az 1914-ben hatályos nemzetközi jog értelmében nem volt

deliktum s így nincs az ő oldalukon olyan vétkekesség, melynek alapján kártérítés volna megállapítható.

Az, hogy a világháború után statuált normákat visszaható erővel ruházzák fel s hogy az államok 1914.-iki magatartását ezek alapján bírálják el, ugyanaz a probléma, mint az, hogy az államon belüli jogban a büntetőjogi vagy magánjogi vétkekességet megállapító normáknak lehet-e visszaható erejük. Minden kulturnemzet jogérzete tiltakozik az ilyen visszaható erő ellen. De meg kell állapítanom azt is, hogy a Nemzetek Szövetségéről szóló Egyezségokmány, mikor a jus belli új szabályait meghatározza, azokat visszaható erővel nem is ruházta fel. Igaza van KUNZnak (i. m. 174. és k. 1.), a volt központi hatalmak háborús vétkekességéről csak a bellum justum elavult természetjogi elmélete alapján lehetne szó s így ez a megállapítás a tételes nemzetközi jog alapján egészen tarthatatlan.

S ha a dolog így áll, megszűnik a jóvátétel egész intézményének jogalapja. A helyzet ugyanaz, mint egy olyan törvénynél, mely kétségtelenül valótlan megállapítást tesz s e megállapítás alapján állít fel szabályokat. Pl. egy törvénytelen szülöttre megállapítja, hogy mint törvényes szülöttet őt illeti meg a trónöröklési jog vagy a monarcha bizonyos magatartását hallgatólagos trónlemondásnak deklarálja, holott az kétségkívül nem az. Ha az illető államban a törvény jogszerűségét felülbírálni hivatott szerv nincs, az ilyen valótlan megállapításon nyugvó jogszabályok formailag hatályban lennének ugyan, de kétségtelen, hogy jogszerűségük állandó vita tárgya lenne s formális hatálytalanításukra a küzdelmet a jog jelszavával lehetne felvenni. Ugyanez a helyzet a jóvátételre vonatkozó rendelkezéseknél is. A jogalkotó lehet szuverén a normák statuálásában, de a megállapításokban nem az. A fiút lánnyá tenni az angol parlamentnek sem áll hatalmában.

Egy kérdés merül még fel. Ismeretes, hogy a jóvátétel ügye az 1930 január 20.-iki hágai egyezményen alapuló 1930 április 28.-iki párizsi szerződés értelmében új szabályozást nyert. Kérdés, hogy ezzel az új szabályozással szemben is fennáll-e az a jogi ok, melyet a békeszerződés megfelelő rendelkezéseire vonatkozólag megállapítottam? Ha a magánjog megfelelő normáit vennők a kérdés megoldásánál alapul, vitatható lenne, hogy itt novatioval állunk szemben s azok a kifogások, melyek

az eredeti szerződés ellen felhozhatók voltak, a megújított szerződéssel szemben nem érvényesíthetők. De ha az általam elfoglalt álláspontra helyezkedünk, jogszabályok módosításáról van szó s épen úgy, mint a törvénynél, ha a helytelen megállapításon nyugvó rendelkezések módosíthatnak is, de maga a helytelen megállapítás nem helyeztetik hatályon kívül, hiányzik mindazoknak a rendelkezéseknek materiális jogszerűsége, melyek közvetve vagy közvetlenül ezen a helytelen megállapításon nyugsznak. A Párizsban 1930 április 28-án aláírt első egyezmény 1. cikke kifejezetten megállapítja, hogy Magyarország a trianoni szerződésből, az 1918. évi november hó 3-án kelt Fegyverszüneti Szerződésből és az ezeket kiegészítő egyéb szerződésekből reáharuló terhek teljes és végleges kiegyenlítéseként fog fizetéseket teljesíteni. A párizsi egyezmények tehát nem törlik el a jóvátételt, sőt épen ellenkezőleg annak más kötelezettségekkel egyesített teljes és végleges összegét határozzák meg s így ezek az egyezmények a békeszerződésben foglalt rendelkezéseknek csak az eredeti jogalap fenntartásával eszközölt módosításai.

Meg kell jegyezmem azt is, hogy, ha a jóvátételre vonatkozó rendelkezések, mint helytelen megállapításon nyugvók, elesnek, akkor nemcsak a jövőre vonatkozó fizetési kötelezettség esik el, hanem a hibás törvény alapján teljesített eddigi fizetésekért kártérítés is követelhető, hiszen nem vitás, hogy, ha a jogszabály az alapul szolgáló megállapítás helytelensége miatt érvénytelen, ez érvénytelenség a jogszabály keletkezésétől kezdve fennáll.

A háborús bűnösség kérdésének tehát a békeszerződések revíziója szempontjából döntő jelentősége van. Ez az oka, hogy az entente oldalán is merülnek fel újabban olyan értelmezések, melyek látszólag a volt központi hatalmakra nézve kedvezők. Ezeket az értelmezéseket épen a hozzájuk fűződő jogi hatás szempontjából mindég gondos ellenőrzés alá kell venni. (V. ö. W. SCHOENBORN: Enthält der Artikel 231. des Versailler Friedensvertrages ein Urteil über die Verantwortlichkeit Deutschlands am Kriege? Berliner Monatshefte. 10. Jahrgang, 1932. 736. és k. 1.)

c) A revízió terén kétségkívül az *állami határok* kérdésének van legnagyobb jelentősége. Ez a pont az, melynél a reví-

zionizmus és antirevizionizmus legélesebben szemben áll. Hogy a trianoni határok történetileg indokolatlanok, gazdaságilag tarthatatlanok s nemzetiségi szempontból igazságtalanok, az olyan kétségtelen tény, melyről a külföld is mind nagyobb mértékben tudomást vesz. Minket most az érdekel, vannak-e jogi okok, melyek alapján a békeszerződés idevonatkozó rendelkezései érvénytelenek, vagy utólag: hatálytalanná váltak?

Jogilag megtámadhatók az állami határookra vonatkozó rendelkezések *tévedés*, illetőleg *megtévesztés* címén. Köztudomású, hogy a békekonferencia a határok megállapításánál a valóságnak meg nem felelő előterjesztések, hamis statisztikai adatok, esetleg hibás térképek alapján is döntött. Ez a döntés tehát — ha nem akarunk is egyenesen tudatos megtévesztésről beszélni — minden esetre tévedésen alapul. A magánjogban a tévedés a szerződést megtámadhatóvá teszi, de a szerződést e címen csak az a fél jogosult megtámadni, ki tévedésben volt. Ha tehát a megfelelő magánjogi szabályokat vennők alapul, Magyarország, mely kétségkívül nem volt tévedésben, sőt egyenesen igyekezett e tévedéseket elhárítani, nem vonhatja kétségbe e rendelkezések érvényességét.

Egészen más a helyzet, ha a kérdést azon az állásponton vesszük vizsgálat alá, hogy a nemzetközi szerződésnél, mint a nemzetközi írott jog legmagasabbrendű forrásánál nem a magánjogi szerződés, hanem a törvény veendő az analógia alapjául. Ezen az állásponton a trianoni szerződésnek az állami határookra vonatkozó rendelkezései tévedésből alkotott jogszabályok s a tévesen hozott törvénnyel esnek egyenlő jogi elbírálás alá. Az a törvény, melynek meghozatalánál a törvényhozó testületet hamis adatokkal félre vezették, ha formailag érvényes is, jogi szempontból súlyos kifogás alá esik s hosszabb ideig fenn nem tartható. Evidens, hogy az ilyen törvény érvényességét nem csak az a képviselő van jogosítva megtámadni, ki maga tévedésben volt, hanem az is, aki a tévedésről tudott s arra kifejezetten fel is hívta a figyelmet. Ugyanez a helyzet Magyarországot illetőleg is a trianoni határookra vonatkozólag. A tévedést, mint a jogalkotás egyik tényezője Magyarország is jogosult az illetékes forum elé vinni s ezen az alapon az idevonatkozó rendelkezések megfelelő módosítását kívánhatja.

Másrésről, ha e rendelkezések a most kifejtett okból nem

volnának is már eredetileg érvénytelenek, utólagosan hatálytalaníthatók lennének azért, mert a *mikénti végrehajtásuk tárgyában vállalt kötelezettségek nem tartattak be*.

Ismeretes, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmaknak a magyar Béke delegáció elnökéhez intézett 1920 május 6-iki kíséző levele a következő kijelentést teszi: „A Szövetséges és Társult Hatalmak híven ahhoz a gondolathoz, mely őket a határok megállapításánál vezette, foglalkoztak azzal az eshetőséggel is, hogy az így megállapított határok nem fognak mindenütt pontosan megfelelni a néprajzi és gazdasági követelményeknek. A helyszínen lefolytatandó enquete esetleg szükségessé fogja tenni a szerződésben megállapított határ áthelyezését. Ilyen enquete azonban jelenleg nem folytatható le a nélkül, hogy bizonytalan időre ki ne tolja a béke megkötését, mely után egész Európa vágyódik. De, majd mikor a határmegállapító bizottságok megkezdik munkájukat, ha úgy vélik, hogy a szerződés rendelkezései — mint említettük — valahol olyan igazságtalanságot okoztak, melynek megszüntetése közérdek, módjukban lesz jelentést tenni e tárgyban a Nemzetek Szövetsége Tanácsának. Ez esetben a Szövetséges és Társult Hatalmak hozzájárulnak ahhoz, hogy, ha az egyik érdekelt fél kéri, a Szövetség Tanácsa felajánlhassa jószolgálatait a célból, hogy az eredeti határ ugyanolyan feltételek mellett kijavíttassék ott, ahol a módosítást az illető Határmegállapító Bizottság kívánatosnak ítéli. A Szövetséges és Társult Hatalmak bíznak abban, hogy ez az eljárás megfelelő módot nyújt a határok megvonásánál minden igazságtalanság kijavítására, mely ellen alapos kifogás támasztható”.

Ugyanez a kíséző levél értelmileg a most idézett rendelkezésekhez kapcsolva továbbmenőleg a következőket mondja: „Ilyen körülmények közt a Hatalmak úgy vélik, hogy a határmenti lakosság érdekei teljes mértékben biztosítva vannak. Ami azokat a magyar népszigeteket illeti, melyek más szuverenitás alá kerülnek, a kisebbségek védelmére vonatkozó szerződések számukra tökéletes oltalmat biztosítanak”.

Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy ez a kíséző levél a békeszerződés kiegészítő része olyan értelemben, hogy a szerződés által megállapított jogszabályok mikénti végrehajtása tárgyában tartalmaz kötelező szabályokat. A kíséző levél egy-

oldalú nyilatkozat ugyan, de a nemzetközi jog értelmében kétségtelen jogforrás, mert mindazoknak, kiknek magatartására nézve kötelezettséget statuál, közös jogalkotó kijelentése.

E kísérő levél az állami határokra vonatkozó rendelkezések kötelező végrehajtási módját állapította meg s ha a végrehajtás során ez a mód nem alkalmaztatott, a jogalkotó intenciói meg lettek hamisítva, mert nem a jogalkotó által statuálni kívánt szabályok nyertek végrehajtást.

A kísérő levél két rendelkezést tartalmaz. A *határmenti lakosság* érdekében helyszíni enquête-eket írt elő s mivel ez az enquête a békeszerződés aláírása előtt már nem volt megejtethető, részletesen szabályozott eljárást statuált a határ kiigazítására ott, ahol az gazdasági vagy néprajzi okokból igazságtalan. *A határtól távolabb fekvő népszigetekre* nézve pedig megállapította, hogy azoknak a kisebbségi szerződések teljes oltalmat fognak nyújtani.

Mindkét rendelkezés Magyarországot kívánta megnyugtatni és rábírní arra, hogy a szerződés aláírását ne utasítsa el. Mindkettő tehát a jogszabályok végrehajtása tárgyában vállalt olyan kötelezettség, mely magának a jogszabály létrejövetelének feltétele volt s olyan lényeges mozzanat, mely nélkül az esetleg nem is lett volna megalkotható.

Közismert, hogy a határoknak a kísérő levél által biztosított kiigazítása mennyire nem történt meg — mindössze két kis magyar fallu csatoltatott vissza a Csehszlovákiával való viszonyban az anyaországhoz, sőt nemcsak a Határmegállapító Bizottságok működése, hanem már az ezek számára 1921 június 3-án adott kiegészítő instrukciók is ellentétben álltak a kísérő levél rendelkezéseivel (v. ö. La lettre d'envoi et les commissions de délimitation. Ligue pour la révision du traité de Trianon. III. Budapest, 1928.) s így kétségtelen, hogy a határok végleges megvonása nem az erre vonatkozó szabályok megalkotásánál kifejezett intenciók szerint történt.

Nem nyert másrésről igazolást az a kijelentés sem, hogy a kisebbségi szerződések a magyar népszigetek részére teljes oltalmat fognak nyújtani. A kisebbségek védelmére vonatkozó nemzetközi jogszabályok pontos végrehajtása szorosan össze van kapcsolva az állami határok kérdésével. A magyar népszigetek azzal csatoltattak idegen uralom alá, hogy ez idegen im-

pedum elnyomó törekvéseivel szemben nemzetközi védelemben fognak részesülni. Ha ez a védelem tökéletlen, a végrehajtás a jogalkotó intencióival ellentétes. Mi a sorsa annak a törvénynek, mely a megalkotásánál *expressis verbis* kifejezésre jutott intenciókkal ellentétesen hajtatott végre? Az, ami ilyenkor alkalmaztatik, nem érvényes jog s ha a jogalkotásnál közreműködő egyes tényezők akarata foganatosítja is ezeket a törvényvel ellentétes szabályokat, azokat jogilag érvényessé nem tudja tenni.

A nemzetközi jogban a szerződésnek az egyik fél által való végrenemhajtása a másik felet a szerződéstől való egyoldalú visszalépésre jogosítja fel. Azért, mert a nemzetközi jogszabályok végrehajtása rendszerint nem nemzetközi szervek, hanem az érdekelt államok által történik, az egyoldalú végrehajtás tehát a jogszabálynak a végrehajtás során való meghamisítása tenne.

A trianoni határokkal kapcsolatos rendelkezések nem hajtattak végre, a határok megállapítása tehát nem jogszerű s ha a békeszerződés idevonatkozó rendelkezései nem volnának is a téves jogalkotás címén már eredetileg érvénytelenek, a tényleg fennálló állapot a végrehajtás jogellenes volta következtében akkor is hatálytalan lenne.

IV.

Látjuk tehát, hogy a békeszerződésnek a három legfontosabb kérdésre vonatkozó rendelkezései részint már eredetileg érvénytelenek, részint utólagosan hatálytalanná váltak, illetőleg válnak. A kérdés most már csak az, miként lehet az érvénytelenítést, illetőleg hatálytalanítást keresztülvinni. Ezt a kérdést, mely nem tartozik szorosan előadásom körébe, csak röviden érintem. Olyan jogi procedura, mellyel ezeket a rendelkezéseket érvényteleníteni, illetőleg hatálytalanítani lehetne, nincs. A kérdés csak az érdekelt államokkal történt közös meg egyezés alapján lenne döntés végett a hágai Állandó Nemzetközi Bíróság elé terjeszthető.

A helyzet ugyanaz, mint azoknál az analógiákként idézett törvényeknél, melyekre vonatkozólag az illető állam közjoga jogszerűségük felülbíráására nem ismer bírói fórumot. Az ilyen

törvényt formailag csak maga a törvényhozó helyezheti hatályon kívül, de addig is, míg ez megtörténik, az ilyen törvények magukon viselik a jogszerűtlenség bélyegét s hatályban tartásuk a végrehajtó hatalom részére nehéz feladat és veszedelmes játszma.

A nemzetközi jogban annyiban más a helyzet, hogy van egy forum, mely előtt az érvényesség kérdése szóvá tehető. Ha két vagy több állam közt egy nemzetközi jogszabály érvényességének kérdésében vita támad s ez a kérdés nem terjesztetik közös megegyezéssel nemzetközi bíróság elé, az Egyezségokmány 15. cikke alapján az ügyet a felek bármelyike a Nemzetek Szövetségének Tanácsa elé viheti. A Tanács persze az érvényesség jogi kérdését nem döntheti el, mert határozatai 1. nem kötelezők, 2. különben sem jogi döntést, hanem politikai állásfoglalást tartalmaznak.

Azzal tisztában kell lennünk, hogy a revízió kérdésében, bármilyen nyomatékos jogi okokat sorakoztatunk is fel, a jelenleg hatályban lévő nemzetközi jog értelmében csak politikai döntés érhető el, melynél politikai erők lesznek a döntők s melynél a hatalmi tényezőkkel szemben a jog szempontjai nem fognak száz %-ig érvényesülni.

Ennek dacára igen fontos, hogy a trianoni szerződés egyes rendelkezéseinek jogi fogyatékoságait tisztán lássuk, egyrészt azért, mert a 15. cikk, melynek alapján az érvényesség kérdése a Nemzetek Szövetsége elé vihető, könnyebben járható út, mint a 19. cikk, másrésztől, mert a jog politikai küzdelmek esetén sem megvetendő erő. Hogy a kormány felelős pozíciójában milyen újtát választja a revízióknak, ahhoz a jogász nem szól hozzá. A jogász kötelessége, hogy azokat a fegyvereket, melyeket a nemzetközi jog szolgáltat a revízió céljaira, kiélesítse s készen tartsa a politikusok és államférfiak számára, kikre e feladat megoldása tartozik.